

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ЛАПУТЬКО Анна Валеріївна

УДК 261.6

АНТРОПОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ БІОЕТИКИ

Спеціальність 09.00.11 – релігієзнавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі філософії Рівненського державного гуманітарного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Васильєва Ірина Василівна,
завідувач кафедри філософії, біоетики та
історії медицини
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Гаврилюк Тетяна Вікторівна,
завідувач кафедри філософії та соціально-
гуманітарних дисциплін Національної
академії статистики, обліку та аудиту;

кандидат філософських наук, доцент
Кислий Анатолій Олександрович,
доцент кафедри філософії та
культурології Національного
університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка.

Захист відбудеться 14 травня 2021 р. о 13:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 14 квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. Б. Остащук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Християнська соціальна етика пропонує цілісну біоетичну доктрину, яка має власні конфесійні різновиди та динамічно розвивається у зв'язку з парадигмальними змінами в християнській антропології, новими викликами для християнського та світського гуманізму, пов'язаними з глобальними епідеміями і випадками знецінення людського життя у різних соціальних контекстах. Розвиток християнських уявлень про гідність людини підготував появу та розвиток європейського гуманізму, що з необхідністю призвело до створення гідних умов життя людини, розвитку біоетики. Водночас, християнська біоетика наголошує на абсолютній гідності особистості від її зачаття до смерті, розширено тлумачить право на життя та має власні уявлення про межі дозволеного втручання медицини у тілесну складову суб'єктивності. Сьогодні християнська біоетика активно шукає нові теоретичні засади для власного подальшого розвитку, оскільки попередні форми персоналізму, виражені в енцикліках 1968 і 1995 років, з їх численними обмеженнями свободи людини стосовно форм індивідуальної та родинної поведінки, зазнають очевидної кризи. А це призводить і до дискусій щодо можливого оновлення всієї християнської соціальної етики на основі нового розуміння біблійного вчення про людину, класичної та постмодерної християнської теологічної антропології. Нова апеляція до радикального етичного ідеалізму заради утвердження соціальної етики загалом та збереження християнської біоетики зокрема знайшла вираз в абсолютизації гідності особистості в соціальних доктринах сьогоденної Католицької церкви та Вселенського патріархату. Сьогодні сучасне богослов'я переживає як значну трансформацію богословської антропології, так і поглиблення знань про історичні типи християнських антропологічних вчень. Антропологізація богослов'я через бачення у суб'єктивному досвіді запоруки переконливості християнської релігії спричинила бум інтересу до богословської антропології у ХХ столітті. Бурхливий розвиток теології спілкування та богословського комунітаризму дозволив богословській антропології залишитися в центрі уваги після кризи антропоцентризму в богослов'ї та початку пошуків джерел істинності християнства у досвіді спільнот, в інтерсуб'єктивній явленості релігійності. Значні трансформації у світській біоетиці, принципові дискусії щодо абортів та евтаназії вийшли за межі полемік в етичних комісіях та академічного обговорення, стали елементом ідеологічних війн у цілій низці країн «постхристиянського світу». Сьогодні ці дискусії активізувалися в Україні і часто вони ініційовані прибічниками християнського консервативного руху за життя, що монополізують право висловлюватися від імені всіх християн. Ця активізація дискусій навколо біоетики відбувається на фоні трансформацій українського законодавства у напрямку його пристосування до норм сучасного європейського права, а на останнє великий вплив має рух нового секуляризму з його повним запереченням релігійних цінностей як соціально значимих. Переконаність противників християнської біоетики в самоочевидності їх картини світу та універсальності лише їх принципів часто є епістемологічно наївною, і перехід від протистояння різних переконань до дискусій за суттю біоетичної проблематики можливий лише за умови розуміння

антропологічних основ християнської біоетики, якими вони є сьогодні та якими були в традиції. Релігієзнавство гостро потребує досліджень особливостей богословської антропології християнства з акцентом на виявленні усіх засад цінностей та принципів християнської біоетики як з огляду на теоретичну, так і на практичну значимість проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено у межах комплексної науково-дослідної роботи кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету за науковими темами «Співвідношення релігійного і національного: контекст історії і культури українського народу» (реєстраційний номер 014U000085) та «Філософія в структурі сучасного соціогуманітарного знання» (реєстраційний номер 0116U007100).

Метою дослідження є релігієзнавче вивчення антропологічних основ християнської біоетики.

Для здійснення поставленої мети необхідно вирішити такі основні дослідницькі завдання:

- представити теоретико-методологічні засади релігієзнавчого дослідження богословської антропології як основи християнської біоетики;
- проаналізувати джерела християнського гуманізму в релігійній та світській культурі;
- виявити основні особливості християнської персоналістичної антропології як основи сучасної біоетики;
- дослідити оновлення християнської антропології та біоетики на початку XXI століття;
- визначити конфесійні особливості підходів до формування норм християнської біоетики та практик їх реалізації в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є традиційна та сучасна богословська антропологія як основа християнської біоетики.

Предметом дослідження є конфесійній різновиди богословської антропології як фундамент теоретичної та практичної християнської біоетики.

Теоретико-методологічна база. Дисертаційне дослідження має міждисциплінарний характер і виконане на межі сучасного богослов'я та релігієзнавства. При написанні дисертаційного дослідження застосовано загальнонаукові принципи аналізу релігійних явищ та процесів і принципи сучасного релігієзнавства – об'єктивність, неупередженість, позаконфесійність, цілісність, світоглядного та методологічного плюралізму. У дисертаційній роботі також використані такі загальнонаукові методи: опис, узагальнення, аналіз та синтез. Для вирішення дослідницьких завдань були використані такі основні методи: історико-генетичного та історико-філософського аналізу, системного релігієзнавчого аналізу, компаративного методу, релігієзнавчої герменевтики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше здійснено релігієзнавчий аналіз антропологічних основ християнської біоетики.

Наукова новизна сформульована в таких узагальнених положеннях, що виносяться на захист:

вперше:

- досліджено, що у сучасних біоетичних дослідженнях та практиці їх реалізації

простежуються два протилежних світоглядних напрями: етичного абсолютизму в християнській філософії та етичного релятивізму в утилітаризмі й прагматизмі. Християнська біоетика опирається на антропологічну концепцію людини як цілісної особистості й соціальної істоти. Теза про гідність людської особи міститься в біблійній концепції про створення людини на образ і подобу Божу. Християнська антропологічна концепція базується на сприйнятті особистості як нероздільної єдності тілесного й духовного. Християнські моральні норми слід сприймати в контексті феномена дару: все життя, серед іншого – особистісне, є дарованим існуванням, що підтримується благодаттю та завдяки їй розвивається. Християнська позиція базується на переданні та інтерпретації біблійного уявлення про людську особистість як реалізацію Божого задуму. Людина – єдине створіння, що покликане до життя задля неї самої; створена за образом і подобою Божою; основною метою її життя є прямування до Бога та покликання до Божого блаженства. Людина наділена гідністю суб'єкта та цінністю, які є метою самі в собі. Людина – нероздільна й неповторна єдність тілесного і духовного. Не можна надавати виключну перевагу лише біологічній чи тільки психічній природі людини, адже вони цілісно є джерелами моральної відповідальності; матерія зростання людини базується на поєднанні чуттєвого та духовного життя. Людина своїми вчинками на основі сумління приймає чи не приймає добро, яке їй обіцяв Бог. У результаті такої світоглядної картини формується теоантропоцентричний світогляд, у центрі якого – діалогічні відносини Бога і людини;

- виявлено, що антропологічна тематика впродовж історії християнства широко осмислювалася та досліджувалася, зважаючи на таємницю Боготілення як догмат віри. Антропологічні студії мали кінцевою метою нав'язати особистості свідоме прийняття значних моральних обов'язків або через доктрину про повну гріховність людини, або через вчення про широкі можливості для людського розвитку після гріхопадіння. Парадоксально, що Православна церква завжди була прибічницею оптимістичної антропології, але у соціальній доктрині РПЦ про гідність людини визнає положення песимістичної антропології у дусі деяких течій августіанства та протестантизму, щоб на цій основі легітимізувати патерналізм як модель соціально-політичної поведінки. Але в цілому християнська антропологія від давнини до сьогодення розвивається як все більш оптимістична і гуманістична, легітимізуючи вчення про гідність і вроджені права особистості, доводячи, що людина покликана існувати у діалозі з Богом, і що людина повинна так само перебувати у центрі релігійного світогляду як і Бог. Діалог або спілкування особистості та Бога стає центром християнського світогляду на початку ХХІ століття, що зумовлює динамічний діалогічний характер сучасної християнської антропології;

- показано, що сучасна християнська біоетика в основному розвивається Католицькою церквою, що зумовлено трьома факторами: (1) більшою схильністю католицьких лідерів до регуляції всієї поведінки особистості та спільнот; (2) значним розвитком християнської антропології у католицькій теології ХХ століття; (3) використанням мови персоналістичного неотомізму, яка дозволяє при усій гуманістично-ліберальній формі висловлювань проповідувати традиційний консервативний сенс, чим і користуються папи римські для розвитку власного

бачення антропологічних основ біоетики, що поєднують визнання абсолютної гідності особистості з ригористичними моральними вимогами до осіб та спільнот;

- доведено, що сучасна християнська біоетика визнання цінності людського життя, якому присвячена енцикліка папи Івана Павла II «*Evangelium Vitae*», є визначальним стрижнем католицької антропології, що базується передусім на таємниці боговтілення Ісуса Христа. Цінність людського життя є тим виміром, який виходить поза межі конфесійності у простір універсального гуманізму, що почав утверджуватися з документів Другого Ватиканського собору. Проблема етичного контролю в медичних дослідженнях та правових кодексах у світлі цінності людського життя потребує нового етапу дискусії в сьогоденні. Доволі спрощена і катехитична форма подання енцикліки не сприяла прийняттю академічними колами теологів та філософів, для яких більш переконливими є праці, наприклад, Карла Ранера з глибоким синтезованим стилем проникнення в таємницю буття Бога та людини. Католицьке соціальне вчення пропонує дотримуватися класичного уявлення про права людини, але розширити їх на ще ненароджених, бореться із «культурою антисолідарності», що визнає за можливе вбивство деяких особистостей на різних стадіях їх розвитку з різних причин;

- з'ясовано, що в енцикліці «*Fratelli tutti*» папа Франциск намагається надати ідеї для спільного протистояння випробуванням, пов'язаним з епідемією Covid-19. Критикується характерне для суспільства споживацтва перетворення особистості в індивіда, тенденції уніфікації, пов'язані з глобалізацією. Пропонується радикальне прийняття етичного положення про гідність особистості як фундаменту для соціального порядку і правового устрою. Надається нова теорія досягнення соціальної згоди з урахуванням реалій комунікативного суспільства. Останні папи радикально підкреслюють, що сьогодні у житті особистостей і народів стає все більше ознак взаємозалежності. Глобалізація сприяє зменшенню значення кордонів, що розділяють людство, яке стає однією родиною. Глобалізований капіталізм сприяє уніфікації індивідів, знеціненню значення особистості. Папи Бенедикт XVI та Франциск наголошують на малій ефективності панівної економічної та політичної системи, що стала безальтернативною після падіння комуністичної системи. Наголошується на тому, що сам по собі правовий порядок та оновлений капіталізм не здатні подолати множини соціальних криз та знецінення особистості, а тому необхідний новий соціальний устрій, який би засновувався на етичних принципах соціального вчення та сучасної християнської теології, був би значним проявом солідаризму у всіх сферах соціального життя;

- обґрунтовано, що православна біоетика розвивається від повтору положень католицької біоетики до більш неформальних підходів, що враховували б конкретні життєві обставини особистості та надавали свободу дії навіть всупереч формальним правилам соціального вчення, якщо це відповідає загальній інтенції на збереження і розвиток життя. Протестантська біоетика стала ареною культурних війн між прибічниками абсолютної свободи суб'єкта та прихильниками «руху за життя».

Уточнено:

- положення про те, що Католицька церква дотримується чіткої позиції стосовно біоетичних проблем, що базується на визнанні цінності й гідності людського життя та дотриманні прав людини. Цей критерій не припускає жодних

винятків: ні в аспекті соціальної приналежності, ні віку, ні суспільно-державної політики тощо. На відміну від утилітаристського біоетичного підходу, що в центрі ставить суспільне добро, якому повинна підпорядкуватися окрема особа, християнська антропологічна концепція визначає цінність та гідність людської особистості стрижнем і головною метою.

Набуло подальшого розвитку:

- твердження про те, що розвиток християнської антропології зумовлений не лише релігійними ідеями, а й гуманізмом античної філософії;

- положення про те, що в християнському соціальному вченні утвердження рівності на основі рівної гідності особистостей веде не лише до внутрішнього духовного становлення людини, її індивідуального чи колективного шляху до здобуття Царства Божого, але і побудови суспільства сталого розвитку.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони сприятимуть подальшому осмисленню антропологічних основ християнської біоетики. Виважене релігієзнавче осмислення особливостей сучасної християнської біоетики в цілому та її конфесійних різновидів дозволяє надати нові засади для розвитку діалогу із світською біоетикою. Релігієзнавчий аналіз богословської антропології як основи біоетики дозволяє сформулювати цілісне уявлення про сучасний християнський світогляд у цілому.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що її ідеї та основні положення можуть бути використані при вивченні актуальних проблем етики, в навчальному процесі в лекційних курсах, на семінарських заняттях із основ біоетики, релігієзнавства, богослов'я, психології релігії, антропології, філософії, культурології, етики в світських та богословських вищих навчальних закладах, а також для підготовки відповідних підручників та посібників, експертних матеріалів тощо. Матеріал цього дослідження може бути застосованим при розробці нормативних та спеціальних курсів, а також факультативів.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою, яка представляє ідеї та розробки здобувачки, сформульовані самостійно заради забезпечення досягнення поставленої мети і вирішення визначених завдань. Використані у тексті дисертації ідеї, гіпотези та думки інших авторів мають відповідні посилання.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні ідеї, тези, положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на науково-теоретичних семінарах та засіданнях кафедр: кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету, кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, богослов'я та релігієзнавства Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Основні ідеї та положення дисертації були оприлюднені на наукових та науково-практичних конференціях різних рівнів, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Роль релігійних та світських інтелектуальних еліт у розбудові громадянського суспільства» (Донецьк, 2010); Міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету – 2011» (Київ, 2011); Міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету – 2012» (Київ, 2012); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій

Всесвітньому дню здоров'я 2012 року (Київ, 2012); XV Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні парадигми вищої медичної освіти» (Київ, 2015); Міжнародній науково-практичній конференції (присвяченій пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького) «Релігія та медицина» (Київ, 2019); II Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького) «Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу» (Київ, 2020); XX Міжнародній науковій конференції імені засновника Київського медичного університету Валерія Володимировича Поканевича «Розвиток особистості студента – майбутнього фахівця» (Київ, 2020); VIII International Scientific and Practical Conference «Scientific research in XXI century» (Ottawa, Canada, 2021).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи висвітлені у 17 публікаціях, зокрема: 5 – у фахових виданнях із філософських наук, 4 – в іноземних наукових періодичних журналах, 8 – в інших наукових збірниках.

Структура та обсяг цієї дисертаційної роботи й послідовність викладу матеріалу зумовлені логікою дослідження та впливають із поставленої мети й основних завдань. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури. Повний обсяг роботи становить 180 сторінок, основна частина дисертації – 160 сторінок, список використаної літератури та джерел нараховує 211 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, висвітлені ступінь науково-теоретичної розробленості проблеми, визначено об'єкт та предмет дослідження, окреслено мету та завдання роботи, вказані методологічні основи авторського аналізу, сформульовані положення, що виносяться на захист, виділені елементи їх наукової новизни, показана науково-теоретична й практична значущість дисертаційної роботи та її апробація.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні засади релігієзнавчого дослідження богословської антропології як основи християнської біоетики» розкривається теоретико-методологічна основа досліджень із проблеми дисертації, аналізуються основні аспекти найбільш значущих праць, розробляється методологічна основа подальшого дослідження, а також розкривається наповненість основних понять дослідження з огляду на різноманітність їх осмислення у релігійному та світському дискурсах.

У переліку здобутків кінця XX і початку XXI століття значне місце посідає біоетика як самостійна наука і світоглядний дискурс. Перш за все, людина стикається з проблемою гармонійного співвідношення тілесного та духовного у власній природі. Але ще більше значення має відношення нормативних цінностей та стихії життя, що і відображено у самому терміні, оскільки βίος – з грецької мови означає життя, а ἔθος – звичай, мораль. Як стверджували Макс Шелер та інші філософи, самі по собі цінності безсильні, а життя саме по собі – сліпе, і лише поєднання цінностей та життєвої енергії надає можливості для повноцінного людського особистого розвитку. Між ідеальними цінностями та життєвою енергією відбувається сама людина. Її шлях від народження чи формування фізичного тіла до

становлення власне людиною, повноцінною розвинутою особистістю стає предметом як чисельних світських наук (антропології, філософської антропології, фізіології, психології тощо), так і релігійної антропології в цілому і християнського вчення про людину зокрема.

Розвиток біомедичних наук теж демонструє феномен цілісності людини, який при порушенні співвідношення тілесного та духовного з необхідністю сколихне людське суспільство новими запитами, новим переосмисленням співвідношення духовного, соціального, економічного, політичного в контексті людського буття. Християнська антропологія сьогодні є предметом дослідження філософів, богословів та релігієзнавців, оскільки сучасний соціум порушив доволі суттєві питання співвідношення життя та смерті, людського тіла та людського духу. У бурхливому обговоренні проблем абортів, евтаназії, соціальної нерівності науковий погляд на вирішення означених питань та християнське бачення не збігаються, що створює дисонанс у суспільній свідомості, яка в своєму змісті має велику частину християнських уявлень про людину, навіть у світському контексті, оскільки усталеним є розуміння людини не лише як тілесної, але і духовної сутності.

Маючи спільний об'єкт дослідження, теологи, філософи і релігієзнавці доходять різного висновку щодо основ формування християнської антропології, оскільки слідують різними шляхами дослідження. Теологічні дослідження хибують однобічним підходом через те, що не враховують впливу античної думки та створеного нею способу мислення апологетів християнства. Водночас, філософські та релігієзнавчі дослідження на сьогодні не позбавлені тієї ж помилки, оскільки більшою мірою фокусуються на чинниках виключно філософських впливів. У розділі розкрито існуючі підходи до досліджень християнської антропології, здійснений аналіз взаємовпливу і взаємозв'язку філософської думки та основоположних уявлень про людину раннього християнства в процесі становлення християнської антропології. Богословсько-антропологічні засади християнської біоетики аналізуються переважно у дискурсі протистояння між прихильниками свободи абортів та противниками абортів. Проте, релігієзнавчий аналіз християнських засад біоетики має стосуватися значно ширшого кола проблем.

Розвиток релігієзнавчих студій принципів християнської біоетики та її основ у богословсько-антропологічному світогляді стримується тим, що ці теми часто аналізуються формально і схоластично, над аналізом переважає реферативність та описовість. Ефективна методологія аналізу теоретичних засад християнської біоетики, особливо у конфесійних різновидах християнської антропології, має враховувати залежність християнської біоетики від (1) зміни парадигм у розвитку богослов'я; (2) ідейних коливань у вчительстві церков на моральні теми; (3) впливу теорій та практик, що переважають у певні історичні часи в інтелектуальному просторі «християнського світу» (тепер – «постхристиянського світу»).

Аналіз біоетики неможливий без розуміння зміни парадигм у богословській антропології від модерної до постмодерної. Сьогодні в працях вітчизняних філософів, релігієзнавців простежуються звернення до дослідження проблем людини не тільки на основі філософії, але й звернення християнської антропології з врахуванням духовних вимірів буття, зокрема йдеться про таких науковців: В. Бондаренко, О. Бродецький, І. Васильєва, К. Вергелес, Т. Гаврилюк, А. Колодний, Л.

Конотоп, Р. Мартич, О. Предко, О. Філоненко, Л. Филипович, Ю. Чорноморець. Водночас, потребують подальшого дослідження питання взаємовпливів християнської та античної філософії у формуванні християнських поглядів на людину, аналіз сучасного оновлення богословської антропології тощо.

У другому розділі «Джерела християнського гуманізму в релігійній та світській культурі» стверджується, що християнська антропологія та її положення, які застосовують у біоетиці, мають власне походження не лише у релігійних ідеях, а й у концепціях античної філософії. Більше того, християнські уявлення про людину зазнали суттєвого впливу античної філософії. В цьому процесі відбувався синтез ідей, зокрема античні уявлення про людину збагатились розумінням людини як духовної істоти, водночас, й іудейське розуміння людини як образу та подоби Бога отримало більш глибоке розкриття цієї ідеї філософською думкою античності.

Означений взаємовплив філософії та богослов'я продовжується і в сьогоденні. Враховуючи те, що в християнстві не існує догмату про людину, уявлення про її сутність значно простіше піддаються трансформаціям відповідно до змін, які відбуваються в соціумі. Сучасний світ, можливо, як ніколи раніше, як би це парадоксально не звучало, потребує звернення до антропологічних ідей християнства, особливо в контексті розвитку богослов'я. Більшість понять християнської антропології протягом часу набули значних розбіжностей у традиціях Сходу та Заходу, що потребує додаткового аналізу. Антропологія є одним із факторів, який одночасно наближує християнські конфесії одна до одної та їх роз'єднує. Враховуючи той факт, що Схід та Захід, минуле й теперішнє мають своєю підставою Отців християнської Церкви, їхні антропологічні ідеї наділені позачасовою актуальністю. Досягнутий у патристичній антропології синтез спадщини античної філософії та релігійних ідей визначив подальші особливості християнського гуманізму. Зокрема, саме християнськими впливами можна пояснити перемогу в патристичній традиції тієї точки зору, що людина є самою собою з моменту зачаття, і саме з цього моменту визначаються особливості її тілесності та надається особиста душа, яка твориться конкретно в цей момент. Оцінки ембріона як особистості привела до тієї теорії, що особистість є саме фактом буття, іпостассю (екзистенцією), і лише в другу чергу є визначеною самосвідомістю та певною множиною волінь і бажань.

Третій розділ «Християнська персоналістична антропологія як основа сучасної біоетики» аналізує уявлення про гідність та рівність як основні категорії соціального вчення, що надає нову інтерпретацію богословської антропології та дозволяє створити теоретичну основу для біоетики.

Починаючи з Пастирської конституції про Церкву в сучасному світі «*Gaudium et Spes*» («Радість і надія»), де закладено поворот до людини, нове утвердження антропоцентризму як ключової парадигми XXI століття прослідковується, тією чи іншою мірою, в усіх деномінаціях християнства. Розуміння людини, у відповідних сучасному світові тлумаченнях співвідношення свободи та благодаті, співвідношення природи та благодаті, тісно пов'язане зі змінами у розумінні рівності в сучасній суспільній свідомості. Певною мірою, можемо сказати, що йдеться про повернення до індивідуалізму, де окремий індивід визнається найбільшою цінністю, як в очах Бога, так і в соціальному вимірі. Не втрачаючи

теоцентричності, соціальна етика стає антропоцентричною, і це є можливим, оскільки в центрі всього християнського світогляду тепер – діалог Бога і людини.

В богослов'ї особистості загострюється увага на тому, що розуміння образу Бога в людині як особистості не отожднюється із свідомістю чи мисленням, чи волею, або ж іншими якостями людської природи. Таким чином, особистість розуміється як основоположна людська якість. Таке тлумачення, відмінне від суспільного розуміння, де особистістю не народжуються, а стають, здобуваючи певні інтелектуальні та моральні чесноти, вказує на те, що людина є особистістю в будь-якому її стані, від внутрішньоутробного її розвитку до будь-яких психічних чи моральних вад, зокрема і в стані смерті свідомості. Відтак, розуміння образу Божого як особистості вказує на те, що цей образ не може бути зруйнований у людині гріхом і тому ніяка людська поведінка чи дія не може бути підставою антигуманного ставлення до людини. В такий спосіб, у розумінні людської рівності долаються межі її тлумачення в площині антропологічно-соціальної, наповнюючи її морально-естетичним змістом.

У католицькій соціальній доктрині проблема гідності розглядається в широкому діапазоні від зачаття людини до її переходу до потойбічного життя. Відтак, гострими питаннями сьогодення є цінність людського життя в контексті як абортів, так і проблеми евтаназії; гідний рівень життя людей з обмеженими можливостями; проблеми глобальної соціальної та економічної нерівності тощо. Гідність особистості є невід'ємною рисою самого особистісного існування людини, що пов'язана не лише з розумністю і свободою, тому гідність мають навіть інваліди та інші неповносправні люди у світлі світського права.

Здійснено аналіз християнського розуміння категорії «рівність» у діалектиці соціального й антропологічного. Показано, що в християнській антропології рівність набуває онтологічного вияву відповідно до вчення про людину як образ та подобу Бога. Розкрито еволюцію уявлень про рівність від початку християнства до сьогодення. Розкрито складний взаємозв'язок соціального й антропологічного в цьому процесі. Доведено, що основною характеристикою еволюції уявлень про рівність є перехід від утвердження рівності людей лише в антропологічному контексті як рівної можливості в досягненні Царства Божого до винесення уявлень про рівність за межі дихотомії антропологічного та соціального й утвердження рівних прав та можливостей людини і в соціальній площині.

Оголосивши, що людина є образом та подобою Бога, християнство визначило рівність усіх перед Богом, виходячи з антропологічних засновків, що вказує на існування онтологічної рівності людей, через їхню належність до єдиної створеної Богом людської природи. Проводячи аналогію між рівністю іпостасей Святої Трійці, які перебувають у повноті особистісного взаємного спілкування в Любові, християнство стверджує і телеологічну цілісність та узгодженість кожної людини. Водночас, із метою уникнення тенденцій абсолютизації індивідуальності, в християнстві образ Святої Трійці в людині розуміється і тлумачиться нерідко не в контексті вияву його в окремій людині, а в різноманітних людських об'єднаннях, в яких люди перебувають у спілкуванні. Таке розуміння образу Божого в людині може називатися соціальною аналогією і має тісний зв'язок із трансформаціями суспільного розуміння категорії «рівність».

Наступними гострими питанням сучасного світу, які тісно пов'язані з категорією рівності, є проблеми релігійних та сексуальних меншин, аборти, евтаназія, расова дискримінація тощо. Це питання, які сколихують сьогодні суспільства на усіх рівнях їхнього функціонування. Зокрема, доволі резонансною була нещодавно висловлена, в межах документального фільму «Франческо», позиція Папи щодо легалізації одностатевих союзів. Якщо слідувати інтегральній лінії Церкви щодо рівності людини у всіх її сферах буття та базувати свої міркування на тому, що образ Божий властивий кожній людині, означена позиція є доволі закономірною. Але офіційне вчення Католицької церкви є все ще далеким від такої релятивізації вчення про природу людини.

Серед програмних документів Католицької церкви варто виділити такі: енцикліка папи Павла VI «*Humanae vitae*» (1968), «Хартія працівників охорони здоров'я» (1994), підготовлена Папською радою з апостольства серед працівників охорони здоров'я, та енцикліка папи Івана Павла II «*Evangelium vitae*» (1995). Повага до людини, її цінності детермінує і проблему співвідношення багатих і бідних суспільств, розподілу ресурсів між ними, що в останні десятиліття набуває щоразу більшого контрасту, зрештою, глобальна пандемія 2020-2021 рр. це виразно підкреслює. Енцикліка «*Evangelium Vitae*» визначає кордон між культурою життя та культурою смерті, ідентифікатором якого є відношення до цінності людського життя. З перспективи часу можемо резюмувати, що питання контролю над народжуваністю до сьогодні є одним із дражливих та дискусійних, а в деяких країнах позиція щодо інтегрального бачення людської особистості може наражатися навіть на переслідування через порушення концепції влади. Апостольська Столиця з ініціативи Папської ради у справах душпастирства служби охорони здоров'я підготувала «Хартію працівників служби охорони здоров'я» (1994) у межах діяльності Папської академії *Pro vita* (За життя) та за узгодженням із Конгрегацією у справах доктрини віри, адже положення цього документу повинні бути згідними з віровченням.

Сумніви у класичному вченні про обов'язок збереження людського життя від зачаття до природної смерті висловлювалися окремими теологами, але не були підтримані християнськими інституціями та лідерами. Православні та протестантські церкви активно використовували католицьке соціальне вчення та богословську антропологію для біоетичних концепцій. При цьому православні вписували ідеї класичної християнської біоетики в теорію евхаристійного способу життя, а протестанти – у бачення людської діяльності як здійснення *Missio Dei*.

В цілому, оцінюючи здобутки та небезпеки розвитку біотехнологій, Православна церква базує свої підходи і вчення на уявленні про життя як безцінний дар Божий та на розумінні людини, яка має невід'ємну свободу та богоподібне достоїнство людської особи, яка покликана до обожнення, тобто до причастя Божого ества. Відтак, у контексті християнської антропології проблема феномену життя вирішується теоцентрично – джерелом життя людини та кінцевою його метою є Бог. Розглядаючи проблему абортів, першочергово акцентується увага на тому, що зародження людини є даром Божим, тому з моменту запліднення будь-який замах на життя майбутньої людської особи є злочином, в християнському контексті – гріхом. Процес зародження людського життя описується як творчий акт

Бога. На розумінні життя як творчого акту Бога базується і заборона абортів. Разом із тим, постійні твердження РПЦ з 2008 року, що гідність людини має бути обмеженою на користь більших цінностей підважує православну біоетику, веде до знецінення особистості, до нехтування цінністю людського життя, що практично виявляється у тому, що саме ця релігійна організація виявилася серед лідерів порушення карантину під час пандемії.

Питання контрацепції та можливості застосування нових біомедичних методів у процесі зародження людського життя порушує значно ширше коло питань, серед яких свобода людини, яка за умов неправильного її використання може протидіяти задуму Бога щодо продовження людського роду, що є однією з головних цілей шлюбного союзу. Водночас, поширення ідеології так званих репродуктивних прав, що пропагується нині на національному та міжнародному рівнях створює умови для ставлення до людського життя як до продукту, який можна обрати за власними схильностями і яким можна розпоряджатися нарівні з матеріальними цінностями, що суперечить християнському розумінню життя як дару Бога. Відтак, продовження людського роду шляхом, який порушує цілісність шлюбного союзу, зокрема донорство статевих клітин, сурогатне материнство тощо, тобто використання репродуктивних методів поза контекстом благословенної Богом родини стає формою богоборства, здійснюваного під виглядом захисту автономії людини та хибно зрозумілої свободи особи. Оцінюючи здобутки генної інженерії церква акцентує увагу і на небезпеках, які вона може породити, зокрема, оскільки, генна терапія статевих клітин пов'язана із зміною геному в низці поколінь, то «може спричинитися до непередбачуваних наслідків у вигляді нових мутацій та дестабілізації рівноваги між людським суспільством і навколишнім середовищем», а зловживання генетичною інформацією може спровокувати різного роду дискримінації. Але підкорення вимоги від особистості пожертвувати власною свободою заради цих ідеалів або культурно-цивілізаційних цінностей, підривають оцінку особи як абсолютно цінною, що робить православну біоетику самосуперечливою у своїх теоретичних основах.

У четвертому розділі «Оновлення християнської антропології та біоетики на початку XXI століття» пояснюються нові зрушення у християнському богословському світогляді та офіційному вченні церков.

Соціальне вчення Католицької церкви виникло спочатку як відповідь на виклики індустріального суспільства кінця XIX століття. Розцінюючи соціалістичну утопію як виклик для природи людини, Католицька церква запропонувала низку принципів (справедливості, солідарності, субсидіарності), які мали сприяти збереженню приватної власності, розвитку співробітництва між класами, оновленню родини та місцевих спільнот. Виклики Другої світової війни змусили звернути увагу на гідність особистості як основоположний принцип для соціальної доктрини. У 1960-ті роки захист принципів біоетики відбувається вже не з посиланнями на норми природного закону, а виводиться із дотримання принципу гідності особи. Якщо раніше заклики дотримуватися норм етики і біоетики підкріплювалися посиланнями на необхідність досягати загального блага, то з 1960-х років саме це загальне благо починає інтерпретуватися як всебічний розвиток особистості та наявність належних умов для такого розвитку. Намагання захистити особистість і

родину від релятивізації та знецінювання в кінці 1960-х років привело католицьку соціальну доктрину до ризикованого кроку – сакралізації особистого й родинного життя людини. Піднесення духовного, душевного і тілесного існування особистості та родини до статусу священного дозволило розвинути спекуляції не лише щодо недопустимості евтаназії та абортів, а й привело до вимог відмовитися від контрацепції та розуміння дітонародження як основної мети існування родини й особистості. При цьому в кінці 1960-х більшість католицьких експертів у сфері біоетики виступали за допустимість контрацепції та наголошували на відсутності аргументів на користь відмови від контролю за народжуваністю. Однак, папа Павло VI видав енцикліку про контроль над народжуваністю «*Humanae vitae*» 24 липня 1968 року, що заклала основи для сучасної консервативної версії християнської біоетики. Нові аргументи на користь цієї версії біоетики запропонував папа Іван Павло II у своїй енцикліці «Євангелія життя», виданій 25 березня 1995 року. В протистоянні світоглядному релятивізму папа наново розкриває фундаментальні питання, що стосуються цінності, гідності й недоторканості людського життя.

Папа Бенедикт XVI визнав, що самої по собі апеляції до природного закону і до гідності особистості недостатньо для підтримання і розвитку соціальних відносин у дусі гуманізму та норм соціального вчення. Особистості та спільноти потребують любові як надприродного соціального мотиву для збереження значення моральних норм для економіки, політики, соціального життя.

Папа Франциск наголошує на визначальному значенні віри та любові для розвитку соціуму після глобальної кризи 2008 року. Водночас, зростають етичні вимоги, які соціальне вчення церкви за часів папи Франциска висуває як основу для політики й економіки. Особливо великим новаторством відрізняється енцикліка «*Fratelli tutti*» («Усі брати», або, радше, «Усі брати і сестри»), оприлюднена 4 жовтня 2020 року. Серед іншого, вчення цієї енцикліки про братерство і суспільну дружбу мало стати відповіддю Церкви на виклики, пов'язані з епідемією Covid-19. Оцінка того, що в сучасних суспільних дискусіях більше відповідає гідності людини можлива, оскільки Церква та богослови спираються на природний розум, людське самопізнання, біблійний погляд на високе покликання людини, біблійне свідчення про Втілення. Соціальне вчення Церкви повинне сприяти утвердженню розуміння гідності особистості, допомагати правильному самопізнанню, оскільки це частина місії Церкви з євангелізації. Нові випробування та все більш очевидні недоліки ліберального капіталізму вимагають історичних трансформацій у напрямку більш гармонійного суспільства. Сьогодні зростає ризик відродження впливу ідеологій закритості, національного егоїзму, ідеологій релігійного та культурно-цивілізаційного протистояння. Водночас, ідеї відкритості монополізовані неоліберальними ідеологами, як і гасла захисту прав людини. Однак, саме християнське соціальне вчення, антропологія та біоетика здатні пропонувати цілісні системи відкритості й захисту прав особистості. Діалог має стати тим способом життя, в якому ідентичність особистостей та спільнот зберігається та розвивається.

Абсолютизація значення гідності особистості, захисту класичних прав людини, пошук забезпечення прав спільнот, відстоювання мирного діалогу як загального способу існування для людства, розвиток культури солідаризму, зростання значення любові – все це важливі маркери пошуків нової соціальної

етики, нової діалогічної антропології, нової біоетики. Деякі релігійні лідери та богослови визнають гідність особистості лише тоді, коли вона має певні переконання, певний світогляд, не чинила гріхів. Папа Франциск наголошує на тому, що гідність особистості є невід'ємною і не може бути ніяких причин для того, щоб заперечувати наявність повноти цієї гідності у кожної людини. Визнання надприродних джерел для етичного визнання абсолютного значення особистості іншого саме по собі не може гарантувати торжества ідеалів християнського гуманізму. Адже релігійні джерела можуть підштовхувати не лише до пошани гідності іншого, а й до заперечення такої гідності. Папа дотримується об'єктивного ідеалізму, але визнає важливість інтерсуб'єктивного прояву істини щодо абсолютної гідності людини. Все це дозволяє папі конституювати його специфічний релігійний гуманізм, який підкреслює важливість усіх різновидів ірраціонального та раціонального пізнання моральних об'єктивних засад для визнання гідності іншого, але при цьому вважає цю гідність абсолютною самоцінністю, а її засади – вічноіснуючими незмінними в історії трансцендентними основами. Недоліком усіх цих розмірковувань залишається есенціалізм у розумінні людини, який заважає розкритися у повноті екзистенційним та інтерсуб'єктивним засадам гідності людини. Папа підкреслює, що навіть при прийнятті у суспільному світоглядному діалозі ідеї про гідність і права людини як самоочевидної і не потребуючої ніяких засад (а саме на цьому наголошує сучасна філософія права та теорія інтерсуб'єктивної комунікації), віруючі повинні залишатися есенціалістами у розумінні людини та її гідності. Таким чином, реалії комунікативного суспільства визнаються, але при цьому папа зберігає вірність есенціалізму в розумінні гідності людини, і саме цей есенціалізм понтифік намагається обґрунтувати, звертаючись до фідеїстичних та раціоналістичних аргументів, до теорій інтерсуб'єктивного й об'єктивного соціального і метафізичного порядку.

Новітні антропологічні виклики, зумовлені розвитком біотехнологій, загострили питання відношення людини до власного тіла. В енцикліці «Laudato si'» папа Франциск продовжує розвивати категорію Іншого як необхідну складову людської природи, покликаної до здійснення себе у зустрічі з Іншим. Понтифік, зокрема, наголошує на тому, що «навчитися приймати власне тіло, дбати про нього та шанувати його значення є суттєвим елементом екології людини». Але найсуттєвішою антропологічною основою, на якій повинна базуватися як і екологія людини, так і розвиток біоетики, є любов, оскільки лише досконала Любов здатна змінювати світ і людину на краще. Любов, як фундамент, на якому будується «вся реальність та її остаточне призначення», відіграє вирішальну роль у преображенні людини, оскільки тією мірою, якою людина здатна відкритися Любові, буття людини себе переростає і лише в Любові можливо прийняти у себе Іншого, щоб жити в Іншому. В такому стані любові порушені питання перетворення людського духу на благо споживання унеможливується й утверджується відношення до усіх форм людського життя (ембріон, юність, старість, хвороба тощо) з любов'ю і «захист невинного ненародженого» стає «чимось зрозумілим, рішучим і пристрасним, бо на карті стоїть гідність людського життя, що завжди є священним», і однаково священним є життя вбогих, які вже народилися, що борсаються серед злиднів, покинутості, виключення, торгівлі людьми, прихованої евтаназії хворих і

похилих віком, позбавлених опіки, нових форм рабства та будь-яких форм відкинення.

Оновлення богословської антропології та соціального вчення про біоетичні проблеми відбувається у Православній церкві у зв'язку з новими документами Всеpravославного собору 2016 року та Вселенської патріархії 2020 року. В питаннях біоетики загострюється споконвічна християнська проблема свободи волі людини та узгодження її волі з волею Бога, вибір між людською незалежністю у праві на ствердження власного життя за власними правилами та уподобаннями та необхідністю узгодження власного вибору із правилами, прописаними іншою Істиною. В суспільному контексті акцент здійснюється на свободі людини реалізовувати її життя у спосіб властивий її уподобанням, оскільки її свобода та її унікальність є її найсуттєвішим правом. Християнські конфесії в цілому та Православ'я зокрема, утверджуючи ті ж самі цінності людського духу, проте, базуються на традиційних уявленнях про сутність людини, її стосунки з іншим та Богом, не враховуючи реалій часу, темпи змін якого з неминучістю породжують і нову людину, якої Православна церква намагається уникнути.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні систематично проаналізовано історичні та конфесійні різновиди богословської антропології як фундамент теоретичної та практичної християнської біоетики.

Розвиток біомедичних наук загострює декілька ключових питань людського духу, зокрема: 1) проблема меж людського життя (абортів, евтаназії); 2) проблема відношення до людини як до біологічного матеріалу, до продукту (штучні запліднення тощо); 3) проблема феномену людської особистості (вплив на біологічні процеси з метою зміни статі тощо). Осмислення християнством означених питань здійснюється у двох напрямках – у богословських рефлексіях щодо природи людини та у взаємодії церков із державою та суспільством.

В контексті богослов'я концептуалізація підходів до проблемного поля біоетики з позицій християнського віровчення відображена в соціальних доктринах церков та низці документів, пов'язаних з окремими питаннями біоетики. Зокрема, в українському контексті ключовими документами, в яких розкривається позиція церкви щодо питань біоетики є «Основи Соціальної Концепції Руської Православної Церкви» (2000), «Основи вчення Руської Православної Церкви про гідність, свободу і права людини» (2008) та «Концепція Української Православної Церкви щодо розвитку паліативної допомоги в Україні». Але ці та подібні документи залежать від католицького соціального вчення та розвитку католицької богословської антропології – саме вони й надають теоретичні основи для християнської біоетики, визначають основні її цінності, принципи, практичні настанови.

Виявлено, що вчення про людину ніколи не було окремою проблемою теології, і, отже, формувалось паралельно і в рамках основних положень християнства. В цілому, залишаючись на спільних позиціях, кожна конфесія визначає власне фундаментальне джерело походження антропологічних ідей, не беручи до уваги складний і суперечливий шлях взаємопроникнення ідей давньогрецької філософії та християнства. Автор показує шлях формування

основних антропологічних уявлень від понять Старого Завіту до Нового Завіту, які отримують своє остаточне оформлення лише у працях апологетів християнства, вихованих логікою та культурою мислення античної філософії. Таким чином, зародження нової світоглядної антропологічної парадигми, яка залишається однією з найпопулярніших і дискурсивних у сучасному світі, відбувається в рамках діалогу між давньогрецькою філософською думкою та старозавітними ідеями.

Традиційне християнське вчення наголошує на богоподібній гідності людини як єдиної у світі істоти, створеної «за образом і подобою Божою» (Бут. 1:26). Якщо «образ» постає як те, що людина отримала при створенні її Богом, свідчить про відображення в людській природі Божественної природи Абсолюту, то «подоба» – це те, що повинна людина досягнути через вдосконалення, трансценденцію, щоб відповідати нашому покликанию стати причасниками Божественної природи. Поняття людської гідності має не тільки онтологічний, але й глибинний духовно-моральний, трансцендентальний зміст, що зумовлює особливе значення принципу людської гідності в контексті християнської духовної традиції.

Здійснено аналіз християнського розуміння гідності людини. Розкриваються біблійні джерела та засновки розуміння гідності як онтологічної складової людини, її образу й подоби Бога. Показано, що гідність особи невід’ємна від розуміння її прав і свобод, а тому, боротьба за гідність та права людини є обов’язковою частиною проповідування істин християнства. Розвиток християнських уявлень про гідність людини підготував появу та розвиток європейського гуманізму, що з необхідністю призвело до створення гідних умов життя людини. В християнстві розуміння прав людини нерозривно пов’язане з відповідальністю, справедливістю, милосердям, свободою та любов’ю до ближнього.

Головним для сучасного соціального вчення стає принцип абсолютної цінності гідності людської особистості, який всебічно обґрунтовується. Соціальне вчення та богословська антропологія визнають, що для сьогоденного соціального дискурсу абсолютність гідності людської особистості неочевидна, особистість все більше редукується до індивідууму, яким можна маніпулювати, знищуючи природний контекст життя, яким для особистості завжди були спільноти.

Християнська антропологія переживає принципове оновлення через визнання того факту, що людина самим своїм способом існування є діалогічною істотою, а, отже, відкрита до спілкування з Богом та іншими людьми. Як стверджує Й.Тішнер, після Другого Ватиканського собору християнство ставить у центр свого світогляду діалог Бога та людини, долаючи обмеженості традиційних теоцентризму та антропоцентризму.

Наголошується на тому, що католицька богословська антропологія та соціальне вчення надають найбільш розвинутий теоретичний фундамент для християнської біоетики. Відбувається це тому, що сучасний католицизм, особливо в офіційному вченні римських пап притримується вчення про абсолютну гідність особистості, при чому остання розуміється як цілісний суб’єкт, що завжди має не лише душу, але і тіло. І причетність до божественного розповсюджується як на духовну, так і на матеріальну складову людини. Із абсолютної гідності особистості виводяться твердження про моральні обов’язки щодо збереження життя. Але православна богословська антропологія і соціальне вчення також стають на початку

XXI століття підставою для формування як радикально ліберального вчення щодо біоетичних проблем, так і для просування фундаменталістичних ідей щодо необхідності підкорення особистостей загальним нормам і цінностям, повелінням церковної та світської влади.

Внесок християнської антропології у вирішення складних питань людського духу та життя, у відстоювання цінності людської особистості, у протистояння згубним тенденціям перетворення людини на товар є безсумнівним. Водночас, діалог суспільства та християнства у напористому поступі біотехнологій ще не розкритий повністю.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

- 1.Лапутько А. (2020). Між секулярним та релігійним – гідність як вища цінність людського духу. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, № 28 (11), 99-108. DOI 10.33930/ed.2019.5007.28(11)-9.
- 2.Лапутько А. (2020). Еволюція категорії «рівність» у християнстві. *Мультиверсум. Філософський альманах*, Випуск 2 (172), Том 2, 135-147. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2020.2.2.10>.
- 3.Лапутько А. (2020). Цінність людського життя в енциклопедії «Evangelium Vitae» Івана Павла II. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, № 29 (12), 58-67. DOI 10.33930/ed.2019.5007.29(12)-6.
- 4.Лапутько А. (2021). Антропологічна концепція людини як цілісної особистості в католицькій традиції біоетики. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, № 30 (1), 69-78. DOI 10.33930/ed.2019.5007.30(1)-7.
- 5.Laputko A. (2021). The concept of human dignity as a basis for cooperation of the Catholic Church with State and Public Organizations. *Skhid*, 1(1), 67–72. [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1\(1\).225562](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1(1).225562).

Статті в іноземних наукових періодичних виданнях:

- 6.Laputko A., Vasyliieva I., Hololobova K., Nechushkina O., Kobrzytskyi V., Kiriienko S. (2021). Attitudes of medical students towards artificial termination of pregnancy and euthanasia in the context of christian ethics. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Special Topic: Contemporary Interaction between Religion and Medicine in Eastern. Volume 41, Issue 1, 91-105 (Web of Science, особистий внесок 50%).
- 7.Laputko A. (2021). Sources of the doctrine of human dignity in the social teachings of Patriarch Bartholomew. *Międzynarodowe czasopismo naukowe*, №95, Część 2, 62-65.
- 8.Laputko A. (2020). Social doctrine of the encyclical of the Pope Francis 2020. *Virtus: Scientific Journal*. Montreal, Canada, № 49, 65-69.
- 9.Laputko A. (2021). Pope Francis's Social teaching about the Human Dignity. *Modern Science*. Praha, № 2, 102-110.

Публікації в інших наукових виданнях:

- 10.Білогорцева А. (2010). Релігійний чинник у процесах суспільної трансформації. *Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості*: матеріали XXVII Міжнародна науково-практична конференції «Роль релігійних та світських

інтелектуальних еліт у розбудові громадянського суспільства». Донецьк: ППШ «Наука і освіта», 66-67.

11. Білогорцева А. (2011). Проблеми трансформації суспільної свідомості на межі III тисячоліття: релігієзнавчий аспект. «Дні науки філософського факультету – 2011». Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2011», 20-21 квіт. 2011 р.: [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А.Є.Конверський [та ін.]. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 5-7.

12. Білогорцева А. (2012). Проблеми взаємозв'язку релігійної та екологічної свідомості у сучасному суспільстві. «Дні науки філософського факультету – 2012». Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2012», 18-19 квіт. 2012 р.: [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А.Є.Конверський [та ін.]. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», Ч.4, 84-86.

13. Лапутько А. (2019). Проблеми здоров'я та здорового способу життя в контексті християнської традиції. *Релігія та медицина: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (присвяченій пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького))*. К.: Вид-во НМУ ім. О. О. Богомольця, 226-228.

14. Лапутько А. (2020). Вопросы диалога религии и науки в современном высшем медицинском образовании. *Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)*. К.: НМУ ім. О. О. Богомольця, ВР ІФ ім. Г. С. Сковороди НАНУ, 133–135.

15. Лапутько А. (2020). Питання викладання християнської біоетики в медичних ВНЗ України. *Розвиток особистості студента – майбутнього фахівця: матеріали XX міжнародної наук.-практ. конференції імені засновника Київського медичного університету Валерія Володимировича Поканевича*. К.: КМУ УАНМ, 84-86.

16. Laputko A., Iryna V. Vasylieva, Kateryna O. Hololobova, Ruslan S. Tsymbaliuk, Olha V. Nechushkina, Viacheslav V. Kobrzhytskyi, Serhii V. Kiriienko (2021). Artificial termination of pregnancy in Ukraine: bioethical, philosophical and religious aspects. *Wiadomości Lekarskie*. Volume LXXIV, Issue 3 Part 2, March 2021. P. 731-735. DOI: 10.36740/WLek202103231 (Особистий внесок 50%).

17. Лапутько А. (2021). Питання гідності людини: релігієзнавчий та біоетичний аспекти. *Scientific Collection «InterConf», (44): with the Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference «Scientific Research in XXI Century» (March 6-8, 2021)*. Ottawa, Canada, 252-255.

АНОТАЦІЯ

Лапутько А. В. Антропологічні основи християнської біоетики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти та науки України. Київ, 2021.

Вперше здійснено релігієзнавчий аналіз антропологічних основ християнської біоетики. Досліджено, що у сучасних біоетичних дослідженнях та практиці їх реалізації простежуються два протилежних світоглядних напрями: етичного абсолютизму в християнській філософії та етичного релятивізму в утилітаризмі й

прагматизмі. Християнська біоетика опирається на антропологічну концепцію людини як цілісної особистості й соціальної істоти. Теза про гідність людської особи міститься в біблійній концепції про створення людини на образ і подобу Богу. Християнська антропологічна концепція базується на сприйнятті особистості як нероздільної єдності тілесного й духовного. Людина своїми вчинками на основі сумління приймає чи не приймає добро, яке їй обіцяв Бог. Антропологічна тематика впродовж історії християнства широко осмислювалася та досліджувалася, зважаючи на таємницю Боговтілення як догмат віри. Сучасна християнська біоетика в основному розвивається Католицькою церквою, що зумовлено трьома факторами: більшою схильністю католицьких лідерів до регуляції всієї поведінки особистості та спільнот; значним розвитком християнської антропології у католицькій теології ХХ століття; використанням мови персоналістичного неотомізму, яка дозволяє при усій гуманістично-ліберальній формі висловлювань проповідувати традиційний консервативний сенс. Католицька церква дотримується чіткої позиції стосовно біоетичних проблем, що базується на визнанні цінності й гідності людського життя та дотриманні прав людини. Цей критерій не припускає жодних винятків: ні в аспекті соціальної приналежності, ні віку, ні суспільно-державної політики тощо. Сучасна християнська біоетика визнання цінності людського життя, якому присвячена енцикліка папи Івана Павла II «*Evangelium Vitae*», є визначальним стрижнем католицької антропології, що базується передусім на таємниці боговтілення Ісуса Христа. В енцикліці «*Fratelli tutti*» папа Франциск намагається надати ідеї для спільного протистояння випробуванням, пов'язаним з епідемією Covid-19. Критикується характерне для суспільства споживацтва перетворення особистості в індивіда, тенденції уніфікації, пов'язані з глобалізацією. Пропонується радикальне прийняття етичного положення про гідність особистості як фундаменту для соціального порядку і правового устрою. Надається нова теорія досягнення соціальної згоди з урахуванням реалій комунікативного суспільства. Православна біоетика розвивається від повтору положень католицької біоетики до більш неформальних підходів, що враховували б конкретні життєві обставини особистості та надавали свободу дії навіть всупереч формальним правилам соціального вчення. Протестантська біоетика стала ареною культурних війн між прибічниками абсолютної свободи суб'єкта та прихильниками «руху за життя».

Ключові слова: духовність, гідність особистості, християнство, права людини, свободи, православ'я, католицизм, образ та подоба Бога, християнська антропологія, біоетика, християнське соціальне вчення.

ANNOTATION

Laputko A.V. Anthropological foundations of Christian bioethics. - The Qualification research paper, manuscript.

Dissertation for the degree of the candidate of Philosophical Studies, Specialty 09.00.11 – religious studies. – National Pedagogical Dragomanov University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2020.

For the first time a religious analysis of the anthropological foundations of Christian bioethics was carried out. It is investigated that in modern bioethical researches and practice of their realization two opposite worldview directions are traced: ethical

absolutism in Christian philosophy and ethical relativism in utilitarianism and pragmatism. Christian bioethics is based on the anthropological concept of man as a holistic personality and social being. The thesis of the dignity of the human person is contained in the biblical concept of the creation of man in the image and likeness of God. The Christian anthropological concept is based on the perception of the individual as an inseparable unity of the physical and the spiritual. Man, by his actions on the basis of conscience, accepts or does not accept the good that God has promised him. Anthropological themes throughout the history of Christianity have been widely understood and studied, given the mystery of the Incarnation as a dogma of faith. Modern Christian bioethics is mainly developed by the Catholic Church, due to three factors: the greater propensity of Catholic leaders to regulate all the behavior of individuals and communities; significant development of Christian anthropology in Catholic theology of the XX century; using the language of personalistic neotomism, which allows for all humanistic-liberal forms of expression to preach the traditional conservative meaning. The Catholic Church has a clear position on bioethical issues, based on the recognition of the value and dignity of human life and respect for human rights. This criterion does not imply any exceptions: neither in terms of social affiliation, nor age, nor public policy, and so on. Modern Christian bioethics of recognizing the value of human life, to which the encyclical of Pope John Paul II «Evangelium Vitae» is dedicated, is the defining core of Catholic anthropology, based primarily on the mystery of the incarnation of Jesus Christ. In encyclical «Fratelli tutti» Pope Francis seeks to provide ideas for confronting the trials of the Covid-19 epidemic. The transformation of the individual into an individual, the tendencies of unification connected with globalization, characteristic of the consumer society, are criticized. A radical adoption of an ethical position on the dignity of the individual as a foundation for social order and the rule of law is proposed. A new theory of social consensus is given, taking into account the realities of communicative society. Orthodox bioethics develops from the repetition of the provisions of Catholic bioethics to more informal approaches that would take into account the specific life circumstances of the individual and provide freedom of action even contrary to the formal rules of social teaching. Protestant bioethics has become the scene of cultural wars between supporters of the subject's absolute freedom and supporters of the «movement for life».

Key words: spirituality, dignity of personality, Christianity, human rights, freedoms, Orthodoxy, Catholicism, image and likeness of God, Christian anthropology, bioethics, Christian social teaching.

АННОТАЦИЯ

Лапутько А. В. Антропологические основы христианской биоэтики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.11 – религиоведение. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2021.

Впервые осуществлен религиоведческий анализ антропологических основ христианской биоэтики. Доказано, что в современных биоэтических исследованиях и практике их реализации прослеживаются два противоположных

мировоззренческих направления: этического абсолютизма в христианской философии и нравственного релятивизма в утилитаризме и прагматизме. Христианская биоэтика опирается на антропологическую концепцию человека как целостной личности и социального существа. Тезис о достоинстве человеческой личности содержится в библейской концепции о сотворении человека по образу и подобию Божию. Христианская антропологическая концепция базируется на восприятии личности как нераздельного единства телесного и духовного. Человек своими поступками на основе совести принимает или не принимает добро, которое ему обещал Бог. Антропологическая тематика на протяжении истории христианства широко осмыслялась и исследовалась, учитывая тайну Боговоплощения как догмат веры. Православная церковь всегда была сторонницей оптимистичной антропологии, но в социальной доктрине РПЦ о достоинстве человека признает положения пессимистической антропологии в духе некоторых течений августианства и протестантизма, чтобы на этой основе легитимизировать патернализм как модель социально-политического поведения. Но в целом христианская антропология от древности до современности развивается как все более оптимистичная и гуманистическая, легитимируя учения о достоинстве и врожденные права личности. Диалог или общение личности и Бога становится центром христианского мировоззрения в начале XXI века. Современная христианская биоэтика в основном развивается Католической церковью, что обусловлено тремя факторами: большей склонностью католических лидеров в регуляции всего поведения личности и сообществ; значительным развитием христианской антропологии в католической теологии XX века; использованием языка персоналистического неотомизма, позволяющего при всей гуманистически-либеральной форме высказываний проповедовать традиционный консервативный смысл. Католическая церковь придерживается четкой позиции относительно биоэтических проблем, основанной на признании ценности и достоинства человеческой жизни и соблюдения прав человека. Этот критерий не предполагает никаких исключений: ни в аспекте социальной принадлежности, ни возраста, ни общественно-государственной политики. Современная христианская биоэтика признания ценности человеческой жизни, которому посвящена энциклика папы Иоанна Павла II «*Evangelium Vitae*», является определяющим стержнем католической антропологии, основанной прежде всего на тайне боговоплощения Иисуса Христа. В энциклике «*Fratelli tutti*» папа Франциск пытается предоставить идеи для совместного противостояния испытаниям, связанным с эпидемией Covid-19. Критикуется характерное для общества потребительства преобразование личности в индивида, тенденции унификации, связанные с глобализацией. Предлагается радикальное принятие этического положения о достоинстве личности как фундамента для общественного порядка и правового устройства. Предоставляется новая теория достижения социального согласия с учетом реалий коммуникативного общества. Православная биоэтика развивается от повтора положений католической биоэтики к более неформальным подходам, учитывающим конкретные жизненные обстоятельства личности и предоставляющим свободу действия даже вопреки формальным правилам социального учения. Протестантская биоэтика стала ареной культурных войн между сторонниками абсолютной свободы

субъекта и сторонниками «движения за жизнь». В христианском социальном учении утверждение равенства на основе равного достоинства личностей ведет не только к внутреннему духовному становлению человека, его индивидуальному или коллективному пути к награде Царства Божьего, но и к построению общества устойчивого развития.

Ключевые слова: духовность, достоинство личности, христианство, права человека, свободы, православие, католицизм, образ и подобие Бога, христианская антропология, биоэтика, христианское социальное учение.